

УДК 372+811 (07)

Т.М. Шкваріна,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Уманський державний педагогічний університет)

МОДЕЛЬ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Автор аналізує зміст підготовки вчителя до іншомовної освіти дошкільників, визначає етапи її формування. Також обґрунтовує модель змісту підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до іншомовної освіти дошкільників, визначає обсяг змісту професійної підготовки фахівців на рівні теоретичних уявлень, навчального предмету та навчального матеріалу.

Підготовка вчителя-професіонала в галузі іншомовної освіти, готового до роботи в різних ланках освіти (у дошкільних навчальних закладах, початковій і середній школі) є необхідністю сьогодення. У багатьох вищих навчальних закладах України запроваджено підготовку таких фахівців. Однак, існує суперечність між соціальним замовленням на вчителів іноземної мови, готових до роботи із дітьми дошкільного віку, і відсутністю наукового дослідження стану підготовки таких фахівців у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації.

В останні роки у вітчизняній та зарубіжній науці активізувалися пошуки в галузі підготовки вчителів іноземної мови. Про це свідчать наукові праці О.Б. Бігич, І.Л. Бім, Л.В. Калініної, Г.О. Китайгородської, С.Ю. Ніколаєвої, Ю.І. Пассова, С.В. Роман та ін. Проте поза увагою дослідників залишаються питання визначення змісту професійної підготовки майбутніх учителів до здійснення іншомовної освіти дошкільників.

Метою цієї статті є визначення підходів до моделювання змісту освіти майбутніх учителів дошкільного навчання іноземної мови.

Методологічним підходом щодо оцінки розвитку соціальних явищ, у т.ч. у сфері освіти, виступає наукове прогнозування. Провідною формою наукового прогнозування є моделювання. У наш час метод моделювання в психолого-педагогічній літературі розглядається як один із методів системного дослідження освітніх процесів. Т.Н. Степкіна вказує, що до моделювання вдаються в тих випадках, коли неможливо вивчити об'єкт дослідження, чи з причин його складності, чи з причини його природи, що прихована від спостереження [1: 72-77].

Наше завдання ми бачили в тому, щоб з урахуванням Законів про дошкільну й вищу освіту, "Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в Європейський простір", виявлених теоретичним дослідженням закономірностей, тенденцій, підходів педагогічної освіти визначити базову основу моделювання змісту підготовки вчителя для дошкільної ланки освіти. Загальним науковим проблемам моделювання педагогічних явищ науковці приділяють багато уваги (А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, В.І. Бондар, Н.В. Кузьміна, В.О. Якунін та ін.).

Термін "модель", що широко використовується в різних сферах, походить від латинського *modulus* – міра, мірило, зразок. Модель – це об'єкт, що заміщує оригінал і відбиває найважливіші риси і властивості оригіналу для даного дослідження, даної мети дослідження за обраної системи гіпотез [2: 44].

У науці існує велике різноманіття моделей, які відрізняються цілями, змістом, способом їх створення, характером стосунків між моделлю та оригіналом. Головними властивостями моделі є її здатність відображати, відтворювати предмети та явища об'єктивного світу, їх закономірний порядок, структуру.

Згідно концепції формування розумових дій та понять, розробленої П.Я. Гальперіним, модель є найбільш зручною формою презентації структурних відношень, що властиві явищам, способом матеріалізації цих явищ.

С.У. Гончаренко розглядає навчальні моделі як умовні образи об'єктів (чи системи об'єктів) освітнього процесу, що зберігають зовнішню схожість та пропорції частин, при певній схематизації й умовності засобів зображення. Наочність як властива характеристика моделі, зумовлює її дидактичну цінність – здатність виступати засобом навчання [3: 213].

В.В. Краевський, І.Я. Лернер під педагогічною моделлю змісту освіти розуміють сукупність рівнів: рівень теоретичного уявлення – у вигляді компонент, структури, функції досвіду, що передається учням; рівень навчального предмета; рівень навчального матеріалу [4: 45]. В.С. Леднев [5], А.В. Хуторської та ін. у моделі змісту навчання виділяють змістову й процесуальну частину [6: 168-185].

В основі моделювання лежить системний підхід, "система" (походить від грецького *συστήμα* – утворення, складання) це сукупність елементів, що пов'язані один з одним і утворюють певну єдність, цілісність.

Система, як одна з найважливіших філософських категорій, є сукупністю визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Системою є кожний предмет чи явище реальної дійсності, мислення і пізнання, які складаються з реально виділених частин, об'єднаних в одне ціле. Відповідно освіта є складною системою, яка охоплює різні складники й зв'язки між ними та характеризується метою, змістом, навчальними програмами і планами тощо.

Основним завданням системного підходу як методологічного напрямку в науці є розроблення методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Для педагогіки вищої школи це означає розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різних типів зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину. Різновидами такої картини можуть бути моделі, концепції, дидактичні чи виховні системи тощо. З позицій системного підходу навчально-виховний процес у вищій школі є складною системою, головними компонентами якої є інформаційні компоненти, що характеризуються змінним змістом, обсягами, напрямками, перетинами та об'єднаннями, засобами навчання, організації й управління та ін.

Особливого значення метод моделювання в межах системно-моделюючого підходу до організації навчально-виховного процесу набуває тепер, коли відбувається впровадження нових парадигм дошкільної, загальної середньої, професійної, вищої освіти.

Сьогодні педагогічна діяльність багатьох вчителів іноземної мови у ДНЗ і практика підготовки педагогічних працівників до такого виду діяльності не забезпечують результатів, визначених гуманістичними ідеями навчально-виховного процесу. Причину дослідники бачать у жорсткій звичці педагогів-практиків до звичних форм організації і проведення навчального процесу за недостатньо розвинутої методологічної культури, у нездатності освітніх систем проектувати й контролювати розвиток вільної, творчо-орієнтованої, здатної до саморозвитку особистості відповідно до вікової стадії розвитку. Вихід у розв'язанні вказаної проблеми, науковці бачать в тому, щоб необхідні нові підходи до освітньої діяльності розпочинати із побудови теоретичних конструкцій, ідеальних моделей бажаного майбутнього.

Аналіз літератури з проблем педагогічних систем дав змогу виявити, що до наукового прогнозування методами моделювання вдається багато теоретиків і практиків. Учені визначають модель як дієвий інструмент для конструювання майбутніх ситуацій, знаходження альтернатив у розвитку школи з урахуванням основи, якою є зв'язок між освітою та організацією.

Розробка моделі підготовки вчителя до здійснення іншомовної освіти дітей дошкільного віку, як нового явища в педагогічній освіті, розглядається нами як виявлення і фіксування системи теоретичних і прикладних характеристик та особливостей навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі, що має забезпечити оптимальний варіант становлення вчителя вказаної кваліфікації з якісними психолого-педагогічними новоутвореннями, адекватними очікуваним сподіванням дошкільної ланки освіти.

Сутність методики моделювання полягає в заміні вихідного об'єкта дослідження його "образом" – моделлю з подальшим дослідженням створеної моделі аналітичними методами. Робота не із самим об'єктом, а його моделлю дає можливість відносно швидше, без ускладнень для реального об'єкту досліджувати його суттєві властивості та реакції на зміну ситуацій (це перевага теорії), ретельно та всебічно вивчати його в деталізованому вигляді, що недоступно суто теоретичним підходам (це перевага експерименту). Метод моделювання соціальних процесів, у т.ч. педагогічних, дає змогу не лише скоротити час на їх дослідження, але й попередити небезпечні прорахунки, економічні затрати, виникнення морально-політичних колізій.

Метод моделювання полягає в тому, що за його застосування пряме пізнання об'єкта здійснюється опосередкованим пізнанням об'єкта-заміщувача. Моделювання в загальному здійснюється в чотири етапи: 1) на основі певного кола знань про реальний об'єкт будується модель – заміщувач об'єкта з урахуванням завдань дослідження; 2) дослідження моделі, виконання "модельних" експериментів та формулювання певної множини здобутих знань; 3) перенесення здобутих знань з моделі на оригінал і, як результат, формулювання вже множини знань про сам об'єкт; 4) практична перевірка одержаних за допомогою моделювання знань і їх використання для узагальненої теорії об'єкта чи управління ним.

Для побудови моделей педагогічних процесів, пов'язаних з підготовкою вчителя іншомовного навчання дошкільників, ми використовували як основні два ступені формування моделі: 1) модель – змістовий опис та 2) модель – формалізована схема (без побудови і дослідження, у більшості випадків, математичної моделі). Рівень моделі "змістовий опис" передбачає: відтворення вербальними засобами даних про сутність освітянського (педагогічного) об'єкта, виокремлення множини суттєвих чинників, які його характеризують, його структури, властивостей, співвідношень між частинами. На основі змістового опису, в окремих випадках, ми створювали моделі у вигляді символів, схем, діаграм, графіків, таблиць з тим, щоб наочно показати цілісність та взаємозв'язки між структурними компонентами досліджуваного об'єкта.

Нами широко використовувалося конструювання моделей ігрового спрямування – конструювання моделей змісту профлізованої підготовки для забезпечення формування якостей і здібностей учителя, моделювання варіантів змісту та організаційних форм іншомовної освіти дошкільників з урахуванням парадигми дошкільної освіти, варіантів моделей реалізації змісту та процесуальних технологій у програмному забезпеченні, їх реалізації в педагогічній діяльності в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, моделювання змісту та технологій використання в навчально-методичному комплексі дошкільної іншомовної освіти та підготовки вчителя до її здійснення.

У педагогіці вищої школи достатньо повно обґрунтована процедура визначення змісту професійного навчання фахівців установлених спеціальностей, яка покликана забезпечити їхню належну підготовку до професійної діяльності. Визначаючи зміст підготовки вчителя до іншомовної освіти дошкільників, ми використовували підходи, що визначені педагогікою вищої освіти для встановлення змісту професійної підготовки та рекомендаціями Ради Європи.

У відповідності з такими підходами визначення змісту підготовки вчителя іншомовної дошкільної освіти ми здійснили з дотриманням таких етапів:

– перший етап: на основі встановлених закономірностей, змісту та технології навчання дошкільників іноземної мови у відповідності із сучасною парадигмою дошкільної освіти визначили зміст освітньо-кваліфікаційних вимог до професійної діяльності вчителя іншомовної дошкільної освіти;

– другий етап: з урахуванням освітньо-кваліфікаційних вимог визначили освітньо-професійну програму спеціалізованої підготовки вчителя, уклали варіанти додатків з розділів спеціалізації до навчальних планів підготовки вчителя, на основі яких проводиться спеціалізація підготовки таких фахівців;

– третій етап: уклалися базові навчальні програми із навчальних дисциплін циклу спеціалізації та на їхній основі уклалися робочі навчальні програми для реалізації змісту освіти в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

При визначенні освітньо-професійної програми спеціалізованої підготовки та навчальних програм враховано, що навчання має здійснюватися таким чином, щоб студент не витрачав часу на вивчення кожного часткового явища, і у той же час був підготовлений до самостійного аналізу різних явищ майбутньої професійної діяльності, причому не лише тих, які відомі зараз, але і тих, які можуть з'явитися у майбутньому.

Знайти загальне, таке, що найбільше зберігається в будь-яких змінах, цілком можливо. Як у педагогічній підготовці вчителя взагалі, так і у спеціалізованій підготовці до іншомовного навчання дошкільників зокрема, було виявлено те загальне, що проявляється в практиці спеціалізованої діяльності. Ці інваріантні, фундаментальні знання і склали основу предметного змісту іншомовного, методичного та практичного навчання.

Як наслідок, на етапі укладання навчального матеріалу в програмах у зміст з великої множинності часткових елементів спеціальної лінгводидактики навчання дошкільників було відібрано й включено лише ті з них, які виступають не просто самостійними предметами засвоєння, а є засобом засвоєння загального, сутнісного. За такої умови в зміст спеціалізованої освіти часткових явищ введено лише стільки, скільки потрібно для теоретичної й методично-практичної підготовки майбутнього вчителя.

Встановлена таким чином інваріантна частина змісту складала його теоретичну компоненту. До неї були віднесені знання теорії іноземної мови, основ дошкільної освіти, методики навчання іноземної мови дошкільників. Як практична інваріантна змісту іншомовної освіти в програму включено: опрацювання іноземною мовою сфер спілкування, наповнення процесуальної компоненти елементами методики іншомовної освіти дітей, у методичній освіті – ілюстрація теоретичних положень методики як науки і теорії системою прикладів з практики навчання дошкільників, відпрацювання основ такої практики на лабораторних, практичних заняттях та навчальних екскурсіях. Під час педагогічної практики формуватимуться навички та вміння навчати іноземної мови дітей.

Концептуальне розв'язання нами проблеми обґрунтування системи підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання дошкільників, створення моделі такої підготовки та формування особистості вчителя опиралося на створену науковцями низку сучасних педагогічних концепцій, що були схвалені Міністерством освіти і науки України чи колективами наукових інституцій і покладені в основу прийнятих Верховною Радою Законів про освіту. Системний аналіз складових компонент педагогічного процесу на основі провідних загальнодидактичних принципів дав змогу адекватно до вимог соціуму визначити модель змісту підготовки майбутнього вчителя до здійснення іншомовної освіти дошкільників. Спеціально створений навчально-методичний комплекс для підготовки майбутніх учителів до здійснення іншомовної освіти дошкільників став інформаційною моделлю змісту підготовки майбутніх фахівців [7]. Подальшого дослідження потребує проблема поетапного

запровадження змісту підготовки під час таких організаційних форм навчально-виховного процесу як лекції, семінарські, практичні заняття, самостійна робота студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Степкина Т.Н. О роли моделирования в системе профессиональной подготовки учителя иностранного языка // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 1. – С. 72-77.
2. Вітлінський В.В. Моделювання економіки. – К.: КНЕУ, 2005. – 408 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Краевский В.В., Лернер И.Я. Дидактические основания определения содержания учебника // Проблемы школьного учебника. Вып. 8. О конструировании учебника. – М.: Просвещение, 1980. – С. 34-49.
5. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. – 2-е изд. – М., 1991. – 224 с.
6. Хуторской А.В. Концепции содержания образования // Современная дидактика: Учеб. для вузов. – СПб., 2001. – С. 168-185.
7. Шкваріна Т.М. Англійська мова.: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: "Освіта України", 2007. – 688 с.
8. Програма з англійської мови для професійного спілкування (дошкільна освіта). – Умань: Пронікс, 2006. – 31 с.
9. Шкваріна Т.М. Методика навчання іноземної мови дошкільників: Навчальний посібник. – Київ: "Освіта України", 2007 – 300 с.

Матеріал надійшов до редакції 11.01. 2008 р.

Шкваріна Т.М. Модель определения содержания подготовки учителя к иноязычному дошкольному образованию.

Автор анализирует содержание подготовки учителя к иноязычному дошкольному образованию, определяет этапы ее формирования. Также обосновывает модель содержания подготовки учителя иностранных языков к иноязычному дошкольному образованию, определяет объем содержания профессиональной подготовки специалистов на уровне теоретических представлений, учебного предмета и учебного материала.

Shkvarina T.M. The Model of Defining the Content of the Teacher Training to Foreign Language Preschool Education.

The author analyses the content of the teacher training to foreign language preschool education and gives possible ways of it's formation. Also the components of the content model of the teacher training to foreign language preschool education is grounded, the volume of the professional training content on the theoretical level and the levels of educational subject and educational material is distinguished.